

Kempiński Andrzej Michał, *Zagadnienie pochodzenia Frygów i problem datacji ich pojawienia się na obszarach bałkańskich i małoazjatyckich*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1984, t. 1, s. 39–46.

<https://doi.org/10.14746/bp.1984.1.3>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/55673>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

ZAGADNIENIE POCHODZENIA FRYGÓW I PROBLEM DATACJI ICH POJAWIENIA SIĘ NA OBSZARACH BAŁKAŃSKICH I MAŁOAZJATYCKICH

ANDRZEJ M. KEMPIŃSKI

Zagadnienie pochodzenia Brygów/Frygów (Hdt., VII, 73; Strab., VII, fragmenty 25, 25a; Eustath. ad Od. I, 101) — ściśle związane z kwestią zlokalizowania ich języka w obrębie rodziny indoeuropejskiej — jest jednym z kluczowych problemów tzw. paleobałkanistyki¹, a rozwiązać je można wyłącznie na drodze analizy lingwistyczno-komparatystycznej przeprowadzonej na reliktowym materiale ich mowy, który ujmuje się w cztery kategorie zabytków: inskrypcje starofrygijskie, inskrypcje nowofrygijskie, dane onomastyczne i wreszcie glosy.

W półtorawiecznej blisko historii badań nad b/frygijskim powstały trzy koncepcje zmierzające do ustalenia lingwogenetycznych związków tej populacji etnicznej, przy czym wszystkie one milcząco zakładały autochtoniczny, północnobałkański jej charakter.

1. Od czasów P. Kretschmera² aż do końca lat pięćdziesiątych naszego stulecia dominował — wywodzący się jeszcze od Posejdoniosa³ — pogląd, mówiący o istnieniu jednej, tracko-frygijskiej gałęzi języka indoeuropejskiego, przy czym wahania w obrębie tej teorii dotyczyły jedynie stopnia identyfikacji obu etnosów: od zupełnego ich utożsamienia do traktowania b/frygijskiego jako dialektalnej odmianki języka trackiego. Badania V. I. Georgieva, I. Duridanova i C. Poghirca⁴ doprowadziły ostatecznie

¹ Trafną ocenę terminu „paleobałkanistyka”, „paleobałkański” itd., zob. L. A. Gindin, *Antičnaja balkanistika v SSSR*, (w:) *Osnovnye problemy balkanistiki v SSSR*. Balkanskie issledovanija, 5, Moskva 1979, s. 231 - 232.

² P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen 1896.

³ Por. S. Witkowski, *Historiografia grecka i nauki pokrewne (chronografia — biografia — geografia)*, III, Kraków 1927, s. 194.

⁴ V. I. Georgiev, *Trakijskij azik*, Sofija 1957, s. 70 - 80; idem, *Issledovanija po sravnitelno-istoričeskomu jazykoznaniju*, Moskva 1958, s. 143; idem, *Raporturile dintre limbile dacă, tracă și frigiană*, Studii Clasice, II, 1960, s. 39 - 45; idem, *Trakite i tehniat azik*, Sofija 1977, s. 220; I. Duridanov, *Ezik't na Trakite*, Sofija 1976, s. 110 - 112; C.

do wniosku, że b/frygijski i tracki są całkowicie różnymi językami indoeuropejskimi.

2. Teoria o bliskim pokrewieństwie języka b/frygijskiego i greki, nawiązująca do uwagi poczynionej przez Platona w *Kratylosie* (410 A), uzyskała swój najpełniejszy wyraz w pracach O. Haasa⁵. Nie wytrzymuje ona jednak obiektywnej krytyki⁶; niewątpliwie, b/frygijski w znanym nam obecnie stanie ujawnia pewne cechy określonego podobieństwa do języka greckiego, ale nie wolno zapominać, że b/frygijskie fakty językowe przeszły wszechstronną adaptację grecką, a nadto wielowiekowe kontakty obu etnosów, przy kulturalnej zwłaszcza dominacji Greków, nie mogły pozostać bez skutku.

3. Ostatnia wreszcie teoria, tycząca ścisłych związków b/frygijsko-armeńskich, głośna już na przełomie zeszłego i bieżącego stulecia, przeżywa obecnie swój naukowy renesans głównie dzięki badawczym wysiłkom I. M. Diakonova⁷. Mimo całej swej słuszności, w najmniejszym nawet stopniu nie wyjaśnia ona lingwogenetycznych związków b/frygijskiego, wręcz przeciwnie, pozwala właśnie armeński uznać za — *mutatis mutandis* — pochodną, i to w stosunkowo skromnym zakresie, języka Brygów/Frygów, co zresztą dokładnie odpowiada duchowi i literze przekazu Herodota: „Armeńczycy (...) są (...) kolonistami Frygów” (VII, 73; por. Eudox. ap. St. Byz., 123, 5 - 6).

Uwagi powyższe upoważniają do wniosku, że badania nad pochodzeniem Brygów/Frygów w jedynie możliwej płaszczyźnie lingwistycznej, znalazły się w impasie: zanegowano słuszność teorii dotąd istniejących nie dając rozwiązań pozytywnych.

Znaczny postęp osiągnięto natomiast w badaniach nad przynależnością b/frygijskiego do jednego z dwu indoeuropejskich subsystemów językowych: *centum* lub *satem*. W kwestii tej uczeni przez ponad trzy czwarte wieku, od A. Torpa⁸ do wspomnianego już Haasa formułowali wnioski tyleż rozbieżne,

Poghirc, *Thrace et daco-mesien: langues ou dialectes*, (w:) *Thraco-dacica*, București 1976, s. 335 - 347.

⁵ Praca podstawowa: O. Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, Linguistique Balcanique, X, 1966.

⁶ Zob. V. P. Neroznak, *K izučeniju frigijskogo jazyka: problemy i rezulaty*, Drevnij Vostok, 2, 1976, s. 171 sqq. (Tu także odpowiednia literatura). O. Haas bronił się przed stawianymi mu zarzutami i ponownie dobitnie potwierdził swą opinię w pracy: *Das Problem der Herkunft der Phryger und ihrer Beziehungen zu den Balkanvölkern*, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, XVIII, 1970, s. 64 sqq.

⁷ I. M. Diakonov, *Chetty, Frigijcy i Armjane*, (w:) *Priedneazjatskij sbornik. Voprosy Chettologii i Churritologii*, Moskva 1961, s. 333 - 336; idem, *Predystorija armjansko-go naroda*, Erevan 1968, s. 130 - 134.

⁸ A. Torp, *Zu den phrygischen Inschriften aus römischer Zeit*, Det Norske Videnskabssetskabets Skrifter, Hist.-fil. Klasse, 2, 1894.

co arbitralne. Syntetyzując efekty osiągnięte w tym zakresie G. Dżaukian⁹ stwierdził, iż b/frygijski uznaje się, po pierwsze, za język *centumowy*; po drugie, za język grupy *satem*; po trzecie, za język zajmujący pozycję pośrednią między *satem* a *centum*, a więc właściwie należy go wyłączyć spod omawianego schematu; po czwarte wreszcie: pod pojęciem języka b/frygijskiego rozumie się konglomerat faktów typowych dla języków *centumowych* i *satemowych*, a zatem należy on do jednej i do drugiej grupy jednocześnie. Wykorzystano tedy wszystkie teoretycznie możliwe kombinacje logiczne, ani na krok nie zbliżając się do rozwiązywania problemu.

Błąd zasadniczy polegał na tym, że do badań nad refleksami ie. palatalnych spółgłosek tylnojęzykowych w b/frygijskim włączano — zależnie od apriorycznie przyjętej hipotezy — takie jednostki leksykalne, których przynależność do języka Brygów/Frygów jest nie tylko wątpliwa, ale i zgoła nieprawdopodobna.

Kontynuanty ie. palatalnych tylnojęzykowych **k'*, **g'* oraz aspirowanego **g'^h* zbadano na materiale inskrypcyjnym, jako najbardziej obiektywnym. Wynik badań jest jednoznaczny: ie. palatalne tylnojęzykowe w b/frygijskim kontynuowane były przez spiranty. Wszystkie przypadki depalatalizacji tych spółgłosek i — co za tym idzie — wystąpienie w miejscu oczekiwanego spirantu spółgłoski welarnej, wyjaśnić można pozycją przed sonantem¹⁰. Wynik taki potwierdzają również b/frygijskie dane onomastyczne i glosy.

Satemowość zatem b/frygijskiego wyklucza z jednej strony jego genetyczną bliskość z greką, a z drugiej nie przeczy związkom z armeńskim, cały jednak kompleks zjawisk językowych zbliża b/frygijski przede wszystkim do języków bałtyjskich¹¹. Dla przykładu: *sikin(n)is* „rodzaj tańca frygijskiego” (Eustath., 1078) <ie. **k'ik-* „skakać” (por. lit. *sukinis* „fryga, bąk”, *suktinis* „narodowy taniec litewski”); *serwas* (stfryg. inskrypcja nr 57 z Gordionu) <ie. **k'ryo-s* „rogaty; jeleni” (por. prus. *sirwis* „sarna”); *Akmonia* (fryg. naz. miejsc.; St. Byz., 60, 12; Ptol., V, 2, 24) <ie. **ak'mōn* „kamień”; niebo (por. lit. *akmuō*, *-ėnš* „kamień” i wiele faktów onomastycznych, jak *Akmēne*, *Akmens* itd.). Jeśli nawet wyjątkowo ie. palatalna tylnojęzykowa kontynuowana jest przez welarną bez ścisłego sąsiedztwa sonantu (jak we fryg. *kun-*, *kan-* „pies” <ie. **k'un-*) to dokładne tego zjawiska odpowiedniki znajdziemy właśnie na gruncie bałtyjskim (lot. *kuna* „suka”; prus. toponim *Kuno* itd.).

Wniosek o genetycznym pokrewieństwie b/frygijskiego z językami bałtyjskimi potwierdzają badania nad morfologią frygijską, rekonstruowaną,

⁹ G. Dżaukian, *Obščee i armjanskoe jazykoznanie*, Erevan 1978, s. 179.

¹⁰ Por. I. M. Diakonov, *Mesto frigijskogo sredi indoeuropejskich jazykov*, Drevnij Vostok, 2, 1976, s. 160 - 161.

¹¹ Por. V. P. Neroznak, *Paleobalkanskie jazyki*, Moskva 1978, s. 18.

w skromnym niestety zakresie, na podstawie form poświadczonych inskrypcyjnie.

Rzeczownik. I. M. Diakonov i V. P. Neroznak¹² ustalili dla gen. sing. masc. rzeczowników na *-e/-o* końcówkę *-ū*, pochodzącą nie z **-osjo* (jak w greckim i armeńskim), lecz z **-ō* (por. lit. *vilk-o*). Z kolei abl.-loc. plur. tej samej deklinacji ma końcówkę *-unsi(n)*¹³, która powstała w wyniku kontaminacji loc. na **-si* z abl. na **-om*. Istnienie we frygijskim abl. na **-om* odróżnia zdecydowanie ten język od greki i armeńskiego, a jednocześnie równie zdecydowanie zbliża go do języków bałtyjskich.

Zaimek. Nadzwyczaj interesującą formę zaimka osobowego znajdujemy w stfryg. inskrypcji nr 7 (tzw. „inskrypcja Arejastis”; VIII lub VII w. p.n.e.) — *mnoj* (dat. lub dat.-loc. sing.). Analogicznie najbliższa byłaby forma stśłow. instr. sing. *mnojō*, ale w formie frygijskiej nie ma śladu nazalizowanej końcówki, por. zatem prus. *mennei*, lit. *mānei*¹⁴.

Czasownik. Ta sama inskrypcja zawiera czasownikową formę *dakset* <ie. **dʰeH-* „kłaść, stawiać”. Ponieważ śródgłosowe *-k-* wyjaśnić można wpływem form typu *dokej* (inskr. nr 7), *dakat* (inskr. nr 28) itp., nasuwają się paralele bałtyjskie: stlit. *dūosti*, prus. *dast* (fryg. forma z *-s-et* wskazuje, że *-s-* we fryg. aoryście sygmatacznym pochodzi z **-s-t*¹⁵). O ile można sądzić, również zagadkowe frygijskie *-j* w formach perf. typu *tututaj*, *dokej* (inskr. nr 7) da się wyjaśnić w taki sam sposób, w jaki wyjaśnia się formy czasu przeszłego z *-j-* (<**-y-*) czasowników w językach bałtyjskich (por. łot. *gāju*), jeśli we frygijskim nastąpiła redukcja samogłoski wygłosowej¹⁶.

Szczególnie dobrze i przekonująco o ścisłych dawnych związkach b/frygijsko-bałtyjskich świadczy materiał onomastyczny, co częściowo znalazło już swoje odbicie w pracach V. Toporova¹⁷ i I. Duridanova¹⁸, którzy

¹² I. M. Diakonov, V. P. Neroznak, *Očerki frygijskoj morfologii*, Baltistica, II priedas, 1977, s. 175.

¹³ I. M. Diakonov, V. P. Neroznak, *Osnovnye čerty frygijskoj morfologii*, Antičnaja balkanistika, 2, 1975, s. 5.

¹⁴ V. P. Neroznak, *Paleobalkanskie jazyki*, s. 77.

¹⁵ V. V. Ivanov, *Archaizmy v glagolnych fleksijach drevnebalkanskich i albanskogo jazykov*, (w:) Balcanica, Lingvističeskie issledovanija, Moskva 1979, s. 62 - 63.

¹⁶ Idem, *Slovianskij, baltijskij i ranniebalkanskij glagol. Indoeuropejskije istoki*, Moskva 1981, s. 154.

¹⁷ V. N. Toporov, *K frakijsko-baltijskim jazykovym parallelam*, I, A-K: Balkanskoje jazykoznanije, Moskva 1973, s. 30 - 73; idem, *K frakijsko-baltijskim jazykovym parallelam*, II, L-U: Balkanskij lingvističeskij sbornik, Moskva 1977, s. 59 - 116.

¹⁸ I. Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*: I. *Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, Linguistique Balkanique, XIII, 2, 1969; idem, *Die Stellung des Pönischen*, (w:) Actes du X-e congrès international des linguistes, IV, Bucarest 1970, s. 759 - 764; idem, *Die Vorgeschichte Mygdoniens im Lichte der Sprache*, Studia Balcanica, 5, 1971, s. 199 - 205; idem, *Pönisches und Illyrisches im alten Makedonien*, Onoma, XIII, 2 - 3, 1968, s. 353 - 359.

włączyli b/frygijskie fakty językowe w cały północnobalkański areał językowy, jako jego integralne elementy. Tu ograniczyć się wypadnie do kilku zaledwie przykładów:

fryg. *Akelēs* (hydr.; Schol. II., XXIV, 616; por. *ak(k)ala* „woda” w inskr. nfryg. pass.) <ie. **akṣal-* „woda” — lit. hydr. *Akėlės*, *Akelė*;

fryg. *Artynia* (hydr.; St. Byz., 150, 1; Plin., *NH*, V, 142) — łot. *Artinu-lauks*, *Artane* (topon.);

fryg. *Beltē* (topon.; Hesych.) <ie. **b^hel-* „biały” — lit. *baltas* „biały”;

fryg. *Blaúdos* (naz. miejsc.; Strab., XII, 5, 2; St. Byz., 170, 19) — prus. *Blawdow*, łot. *Blaudiški* (topon.);

fryg. *Bryges* (etn.) <ie. **b^hrug^h-* „owoc, spożywać” — łot. *Brugakalns*, *Brugu-leja* (topon.);

fryg. **gdan* „ziemia” (<*Gdanmaa*, naz. miejsc.; MAMA, VII, 589) <ie. **g^hd^hōm* „ziemia” — prus. *Gedune* (antropon.), pol. z bałt. *Gdańsk*;

fryg. *Germē* (naz. miejsc.; St. Byz., 205, 18; Ptol., V, 2, 14) <ie. **g^hhermo-* „ciepły” — prus. *Germe* (antropon.), lit. *Germantupis* (hydr.);

fryg. *Górdion* (naz. miejsc.; np. Xen., *Hell.*, I, 4, 1) <ie. **g^herd^h-* „pleść, wić, (o)grodzić” — lit. *gardas* „zagroda, miejsce ogrodzone” i liczne fakty onomastyczne;

fryg. *Di(n)dy/im-* (oronim; Strab., XII, 5, 3; Luc., *Tragod.*, 30) — lit. *didūmas* „wyniosłość”;

paj. *Dobe/ēr-os/e* (naz. miejsc.; Hdt., V, 16; Thuc., II, 98 - 100) <ie. **d^heub-*/**d^hub-* — lit. *dubaras* „dziura, dół”, łot. *Duburis* (topon.);

fryg. *E/Azara* (naz. miejsc.; Haas, o.c., s. 249) <ie. **eg^h-ero* „jezioro” — lit. *ėžeras*, *āžaras* „jezioro”;

fryg. *Eiman/s* (antropon.; Kretschmer, o. c., s. 369 - 370) — prus. *Eyman* (antropon.), łot. *Eīmani* (naz. miejsc.);

fryg. *Eleinos* (hydr.; Haas, o.c., s. 249) — lit. *elnias* „jeleń”;

fryg. *Kalpas* (hydr.; Strab., XII, 3, 7; Ap. Rhod., II, 659) — lit. *Kalpe* (hydr.), łot. *Kalpi* (topon.);

fryg. *Kelainai* (naz. miejsc.; Hdt., VII, 28; Paus., II, 9, 3) <ie. **k^helnia-* — lit. *kálnas* „góra, pagórek” i wiele faktów onomastycznych;

fryg. *Mygdonia/ē* (Hdt., VII, 23; Thuc., I, 58) <ie. **m^hko-g^hd^hōm* „ziemia (kraj) bagien” — lit. *muklus* „wilgotny, bagnisty”, łot. *muka* „bagno, w którym można utonąć”; zob. fryg. **gdan*;

fryg. *Olganos* (hydr.; St. Byz., 452, 4) <ie. *uolgano* — łot. *valgs* „wilgoć”, *Valga* (hydr.);

fryg. *Pis(s)a* (naz. miejsc.; Sundwall, Klio, XI 1913, s. 181) — prus. *Pissa*, *Pisse* (hydr.), lit. *Pisa* (naz. miejsc.);

fryg. *Sangarios* (hydr.; Hom., *Il.*, III, 187) <ie. **s^hgu-* „błoto, błotnista niziną” — prus. *Sangaus*, *Sangede* i in. (antropon.);

fryg. *Silbion* (naz. miejsc.; Ptol., V, 2, 25) — prus. *Silwen* (hydr.);

paj. *Skúpoi*, *Skupi* (naz. miejsc.; Ptol., III, 9, 4) — prus. *Skupayn* (naz. miejsc.), lit. *Skupaĩ* (naz. miejsc.);

paj. *Stoboi* (naz. miejsc.; Strab., VII, frgmt 4) <ie. **stabh-* — lit. *stabas* „ślup”, prus. *stabis* „kamień”;

paj. *Strymōn* (hydr.; Hes., *Theog.*, 337) — łot. *straume* „strumień”.

Zupełnie słusznie zatem *Atlas lingwistyczny języków świata* T. Milewskiego¹⁹ wyznacza pierwotną ojczyznę Brygów/Frygów w bezpośredniej bliskości rodzimych obszarów bałtosłowiańskiej grupy językowej.

Stąd też, prawdopodobnie u schyłku III tysiąclecia p.n.e., Protofrygowie ruszyli na południe i zajęli środkową część terenów północnobalkańskich. Tu granice ich osadniczego arealu wyznaczają w przybliżeniu: dolny Haliakmon, góry Bermion, tereny nad Erigonem i górnym Aksiosem, zachodnie pogórze Rodop, Pangajon, Zatoka Strymońska, północna część Chalkidyki i Zatoka Thermajska.

O ile można sądzić, pojawienie się Brygów na tak zakreślonych terenach spowodowało migrację Dardanów i Myzów na obszary małoazjatyckie²⁰. Sami Brygowie/Frygowie ekspandowali początkowo z zajętych przez siebie rejonów w kierunku południowym i tu ich osadnictwo nałożyło się na substrat pelazgijsko-karyjski²¹, nieznacznie, jak się zdaje, wyprzedzając osadnictwo Greków. Na korzyść tego poglądu zdecydowanie przemawiają wyniki analizy danych onomastycznych i przekazów mitologicznych²². Nie sposób tu szczegółowo rozważać tę kwestię, odnotować jedynie należy, iż tradycja grecka uporczywie obstawała przy twierdzeniu, jakoby Frygowie byli najstarszym ludem na ziemi²³ (zob. Hdt., II, 2; Paus., I, 14, 2; Apul., *Metam.*, XI, 5), a w dziejach b/frygijskiego osadnictwa na południu Bałkanów wyróżnić można trzy etapy, różne co do czasu, zasięgu i bazy wyjściowej.

Chronologicznie późniejsza jest migracja interesującego nas ludu na obszary małoazjatyckie. Zwarty dotąd etnos brygijski/frygijski rozpadł się wówczas na dwa odłamy: europejski, małofrygijski (Φρυγία **Παίον*/**Παίων* <ie. **pəŋ-iðn* „mniejszy”), czyli Pajonów, i anatolijski, wielkofrygijski

¹⁹ T. Milewski, *Atlas lingwistyczny języków świata*, Prace Etnologiczne I, Lublin — Kraków 1948, mapa 30 (Języki Europy i Azji Przedniej w r. 2000 przed Chr.; autor zaliczył frygijski do grupy tracko-ormiańskiej).

²⁰ Co do datacji tego wydarzenia, zob. V. Popov, *Nekotorye problemy etnoistoričeskich svjazej meždju Balkanskim poluostrovom i Maloj Aziej do konca II tys. do n.e.*, *Studia Thracica*, I, 1975, s. 15-16.

²¹ Por. J. V. Otkupščikov, *Frakijskij, frigijskij i karijskij*, *Antičnaja balkanistika*, 2, 1975, s. 23.

²² Kwestie te szczegółowo rozpatruje się i uzasadnia w pracy A. M. Kempinski, *Pochodzenie Frygów i ich osadnictwo w południowej części Półwyspu Bałkańskiego* (w przygotowaniu).

²³ W. Tarn, *Cywilizacja hellenistyczna*, Warszawa 1957, s. 548.

(Φρυγία Μαίων <ie. **māx-iṣṣn* „większy”²⁴), czyli Majonów/Meonów. Na poparcie tego stwierdzenia odnotujmy tu tylko, że o etnicznej identyczności Pajonów i Frygów mówi Strabon (VII, fr. 38), a Diodor Sycylijski nazywa Majonów dawnymi Pajonami (VII, 10). Nie bez znaczenia, również i dla poprzednich rozważań, jest informacja Herodota (IV, 33) o ścisłych związkach Pajonów z Hyperborejami, w których sławnych darach dopatrywano się bursztynu²⁵.

Migrację części etnosu b/frygijskiego datuje się wysoce nieprecyzyjnie na schyłek II tysiąclecia p.n.e., proponując XIII, XII lub XI wiek²⁶. Analiza źródeł antycznych upoważnia jednak do przesunięcia tej daty przynajmniej o jedno stulecie. Herodot (I, 7 sqq.) wspomina o trzech dynastiach władających kolejno Lidią-Majonią: Atydach, Heraklidach i Mermnadach. Jego wydłużona o ćwierćwiecze chronologia²⁷ pozwala datować początki panowania lokalnego rodu Heraklidów około roku 1200 p.n.e. W etnicznej identyfikacji Atydów pomocne mogą być tylko imiona członków tej dynastii. Otóż na podstawie różnych źródeł (Hdt., I, 7; I, 94, IV, 45; St. Byz., 60, 13; 235, 1 - 2; Pherec. in Schol. Ap. Rhod., II, 373; Nonn., I, 27; Schol. II, III, 183; Et. M., 153, 44; Dion. Hal., I, 27; Plin., *NH*, VII, 201) możliwe jest ustalenie dziesięciu imion w obrębie czterech pokoleń rodu Atydów. W świetle danych onomastycznych i inskrypcyjnych aż siedem z nich (co wyklucza przypadek) należy uznać za b/frygijskie²⁸. Inaczej mówiąc, dane źródłowe pozwalają ustalić, że — najostrożniej tylko licząc — w pierwszej połowie XIII w. p.n.e. Brygowie/Frygowie panowali nad Majonią-Lidią. Zdaje się, że oni to właśnie spowodowali migrację Pelopsa²⁹, określanego czasem jako „Fryga” (Hdt., VII, 8; VII, 11; Bacehyl., VII, 53), na teren Elidy (Paus., V, 8, 2). Podobnie siostrę Pelopsa — Niobe i ich ojca Tantala, nazywa się „Frygami”, ale już wobec ich dziadka, Atlasa, określenia tego zupełnie słusznie się nie stosuje (por. Strab., XII, 8, 2).

Panowanie na wspomnianym obszarze nie wyklucza zatem obecności tu

²⁴ Por. V. I. Georgiev, *Issledovanija...*, s. 171.

²⁵ M. Cary, E. H. Warmington, *Starożytni odkrywcy*, Warszawa 1968, s. 252; por. L. Casson, *Podróże w starożytnym świecie*, Wrocław 1981, s. 75.

²⁶ XI w. p.n.e.: M. Popko, *Stan badań nad językiem frygijskim*, Przegląd Orientalistyczny, I, 1972, s. 59. XII w. p.n.e.: E. Akurgal, *Les problèmes de l'art phrygien*, Le rayonnement des civilisations grecque et romain sur les cultures peripheriques, Paris 1965, s. 457. XIII w. p.n.e.: D. Arnaud, *Starożytny Bliski Wschód. Od wprowadzenia pisma do Aleksandra Wielkiego*, Warszawa 1982, s. 207.

²⁷ V. V. Struve, *Chronologija VI v. do n.e. v trude Gerodota*, VDI, 2, 1952, s. 67.

²⁸ Są to imiona: Akmon, Atys, Azjas, Kotys, Manes, Mygdon i Pisajos. Doias miał być eponimem pewnej równiny we Frygii (St. Byz., 235, 1). Pozostali dwaj to Lydos i Tyrrenos.

²⁹ J. Lelewel, *Dzieje starożytne*, Warszawa 1966, s. 62, datował pojawienie się Pelopsa w Elidzie na rok 1318 p.n.e.

Brygów/Frygów już wcześniej, tak więc ich pojawienie się w okolicach Sipylosu datować należy, przy zachowaniu koniecznej rezerwy, co najmniej na schyłek XIV w. p.n.e. Jest oczywiste, że w Troadzie pierwsza ich fala znaleźć się musiała już wcześniej, przynajmniej na początku XIV w. p.n.e.

Dalej w tych chronologicznych rozważaniach posunąć się niepodobna, ale trudno nie zauważyć, że proponowana tu datacja wydarzeń koresponduje z terminem pierwszej fali przesunięć etnicznych, zwanych migracją „Ludów Morza”, której najdawniejszy ślad znajdujemy w tabliczkach amarneskich datowanych na rok mniej więcej 1365 p.n.e., tj. na panowanie Amenhotepa IV-Echnatona³⁰.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza (Poznań)

THE QUESTION OF THE DESCENT OF THE PHRYGIANS AND THE PROBLEM OF THE DATE OF THEIR APPEARANCE IN THE BALKAN AND MINOR ASIA TERRITORIES

Summary

The present article gives attention to the problem of lack of positive attempts at the solution of the question of the origin of Brygians/Phrygians. The author of the article states that the contemporary science rejects or questions the theories commenting on the genetic proximity between the Phrygian and Greek or Thracian languages.

According to the inscriptional material the Phrygian language is included in the Indo-European subsystem *satem*. On the basis of the comparative inquiries about the onomastic data and studies of the morphology there is the genetic coincidence between the Phrygian language and the Baltic languages.

The author regards the Brygian/Phrygian ethnos to immigrate to the northern Balkan territory by the end of the 3rd millenium B. C.

On the basis of construction of the mythological data and the onomastic data it is stated that Brygians/Phrygians had settled down in the south of the Balkan Peninsula earlier than Greeks.

The author of the article suggests that the posterior migration of Brygians/Phrygians to the Asia Minor territory caused the partition into two separate groups the previously homogeneous ethnos. The first one called Little Phrygian, European (Paions „minor”) and the second one called Great Phrygian, Asian (Maions „greater”).

The analysis of the Herodotus's document (I, 7 sqq) enriched with the other source materials had been grounds for dating this fact in the beginning of the 14th century B. C.

³⁰ Por. W. Helck, *Die Beziehungen Ägyptens zu Vorderasien um 3. und 2. Jahrtausend v. Chr.*, Ägyptologische Abhandlungen, V, 1962, s. 245 - 246, R. Stadelmann, *Die Abwehr der Seevölker unter Ramses III.*, Saeculum, XIX, 1968, s. 160.